

Ю. Ю. Михайлова

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна

Л. М. Казначеева

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна

КУЛЬТУРНА СПІВПРАЦЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВИХ ЦЕНТРІВ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ КРАЇНАМИ**Ю. Ю. Михайлова, Л. М. Казначеева. Культурна співпраця західноукраїнських культурно-дозвіллевих центрів з європейськими країнами**

Окреслено основні форми культурного співробітництва західноукраїнських культурно-дозвіллевих центрів з різними країнами, що сприяє європейській інтеграції України. Вхідження України до європейського простору можливе лише з урахуванням важливості культурного співробітництва й культурних обмінів та зі збереженням власної культури. Культурно-дозвіллеві центри Західної України є одними з основних суб'єктів процесу культурного розвитку країни, без яких неможливе досягнення стратегічних цілей розвитку України у сфері культури. Серед заходів, які сприяють європейській інтеграції України, – масштабні міжнародні фестивалі за участі європейських представників, виставки, концерти, тематичні події, майстер-класи, воркшопи, тренінги, навчальні курси, творчі лабораторії, наукова співпраця закладів Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Волинської, Рівненської областей, що відбувається в офлайн- та онлайн-форматах.

Ключові слова: *культурна співпраця та співробітництво, євроінтеграційні процеси, культурно-дозвіллеві центри, проекти, фестивалі.*

Yu. Mykhailova, L. Kaznacheieva. Cultural cooperation between Western Ukrainian cultural and leisure centers with European countries

The purpose of the article is to study and clarify the main forms of cultural cooperation of Western European cultural and leisure centers with European countries.

The methodology. The descriptive method and the systemic approach were applied, the review references of the National library of Yaroslav Mudryi “On cultural cooperation of Ukraine with foreign countries” for 2017–2020 and numerous Internet sources were worked out.

The results. It was found out that cultural and leisure centers, including the ones in Western Ukraine, take an active part in intercultural cooperation between Ukraine and European countries. As European countries have for a long time involved

culture as a factor in humanitarian development, and leading European countries allocate significant funds and attract the best professionals to implement large-scale cultural projects and to increase their presence in Ukraine, so the increase of the number of cultural projects, programs, European culture days, printed and electronic publications, media product will justify themselves as the means of increasing the interest of the Ukrainian public in Europe. By cultural and leisure centers we mean various forms of cultural institutions that are part of the basic network of cultural institutions, including libraries, museums, galleries, reserves, exhibition halls, theaters, philharmonics, concert organizations, art groups, cinemas, film and video distribution enterprises, associations, palaces and houses of culture, other club establishments, educational establishments in the field of culture, art schools, studios, parks of culture and recreation. These institutions carry the lion's share of all art exhibitions, projects, events and other cultural events taking place in Ukraine. In Western Ukraine, cultural and leisure centers are one of the main subjects in the process of cultural development of the country, without which it is impossible to achieve the strategic goals of Ukraine's development in the field of culture. Among the events that promote European integration of Ukraine there are international festivals with European representatives, exhibitions, concerts, thematic events, master classes, workshops, trainings, training courses, creative laboratories, scientific cooperation – conferences, forums, seminars which take place in Lviv, Ternopil, Ivano-Frankivsk, Volyn, Rivne regions in offline and online formats.

The scientific novelty: the article attempts to study the role of cultural and leisure centers of Western Ukraine in the formation of a single European socio-cultural space.

The practical significance. The analyzed practical experience of European cooperation of cultural and leisure centers of Western Ukraine can be borrowed by the institutions of other regions.

Keywords: *cultural cooperation and collaboration, European integration processes, cultural and leisure centers, projects, festivals.*

Постановка проблеми. Задекларований Україною європейський вибір визначає вектори зовнішньої політики та внутрішні соціокультурні трансформації в державі. Одним із напрямів внутрішньої політики є міжнародна культурна співпраця, значення якої постійно зростає. Водночас важливі фіксація та аналіз різних форм проявів такого співробітництва, що відбувається в різних площинах, зокрема й у діяльності культурно-дозвілєвих центрів Західної України. Необхідність окреслити основні форми культурної співпраці таких центрів з європейськими країнами і зумовило актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню європейської інтеграції України присвячено чимало наукових праць сучасних вітчизняних дослідників, які розглядають європейський вибір України з точки зору еволюції Європейського Союзу, зважаючи на комплекс зовнішньополітичних, соціально-економічних, гуманітарних питань (Єрмолаєв та ін., 2012). Українські науковці П. Беленький та Н. Мікула вивчають важливі для нашої статті питання транскордонної співпраці (2001). Крім того, Н. Мікула приділяє окрему увагу стратегії формування й підтримки розвитку транскордонних кластерів, формуванню та розвитку системи міжнародного співробітництва в умовах інтеграційних процесів у сучасній Україні, пропонуючи перспективні кроки для розвитку співпраці України та ЄС (2004). М. Зайцев розглядає європейський вибір України як проблему соціокультурної інтеграції (2007). У дисертаційному дослідженні В. Стрільчук висвітлює культурно-мистецьку співпрацю в сучасних українсько-польських відносинах, особливості українсько-польського співробітництва у сфері туризму, виставкову та фестивальну діяльність (2005).

Рівень долученості культурно-дозвілєвих центрів Західної України до євроінтеграційних процесів, соціокультурні продукти, створені ними в співпраці з європейськими організаціями, можна проаналізувати завдяки оглядовим довідкам Національної бібліотеки ім. Ярослава Мудрого «Про культурне співробітництво України із зарубіжними країнами» за 2017–2020 рр. (2019). Основний же масив необхідної для дослідження інформації розміщено на офіційних сайтах різноманітних культурних проєктів (ARTJAZZ; PORTO FRANKO fest), аналізу заходів (Матоліч), рекламних кампаній та промоцій міжнародної співпраці закладів культури (Весняне різнобар'я; Віртуози-2021;

В Ужгороді розпочалися Дні Чехії та Словаччини; Дні польської культури; Кременецькі хорові вечори; Міжнародний фестиваль гончарів «Не святі горшки ліплять»; Міжнародний фестиваль мистецтв «Карпатський простір»).

Мета статті — вивчити та висвітлити основні форми культурної співпраці культурно-дозвілєвих центрів Західної України з європейськими країнами. А основним завданням статті є окреслення участі західноукраїнських культурно-дозвілєвих центрів у реалізації культурних ініціатив з міжнародного співробітництва.

Наукова значущість статті полягає в самій постановці проблеми: вкрай важливим є дослідження ролі культурно-дозвілєвих центрів Західної України у формуванні єдиного європейського соціокультурного простору. На практичному рівні вперше простежено досвід європейської співпраці культурно-дозвілєвих центрів Західної України, який може бути запозичений закладами інших регіонів, розширення можливостей виходу в європейський соціокультурний простір та створення позитивного іміджу України в Європі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейська інтеграція України нині активно відбувається в політичній, економічній, правовій сферах, водночас як соціокультурна складова цього процесу виявлена дещо слабше (Єрмолаєв та ін., 2012, с. 125–126). Одним із найважливіших питань міжнародної культурної співпраці є максимальне залучення української сторони до культурного життя в європейському просторі. Головним органом, що забезпечує формування та реалізує проєвропейську міждержавну політику у сферах культури та мистецтв, є Міністерство культури та інформаційної політики України. Воно зосереджує увагу на розвитку таких напрямів, як поглиблення співробітництва з Радою Європи та інституціями Євросоюзу, подальший розвиток і зміцнення культурних відносин з країнами світової спільноти. Його діяльність можна назвати активною за останні роки щодо просування до європейської спільноти через програми та проєкти Ради Європи та співпрацю з різними міжнародними організаціями. Водночас слід зазначити, що останніми роками, з об'єктивних причин, кількість таких проєктів дещо скоротилася.

З упевненістю можна констатувати, що Україна є цікавим та важливим для Європи партнером, зважаючи на багатство традиційної та сучасної національної культури. А інтеграція України до європейського простору можлива не лише з урахуванням важливості культурного

співробітництва й культурних обмінів, а й зі збереженням власної культури. Тому важливим завданням для органів влади, зокрема, має стати формування грамотної культурної політики із чітко передбаченим механізмом реалізації поставлених завдань. Отже, важливими є особливості культурної політики Європейського Союзу як потенційного українського партнера, і власне, наші національні інтереси, що створять умови для формування єдиного національного культурного простору як основи консолідації суспільства, адже євроінтеграція України є складним соціокультурним процесом (Зайцев, 2017, с. 168–173).

Європейські країни давно залучили культуру як чинник гуманітарного розвитку, формування позитивного іміджу, привабливості для туристів та інвесторів. Провідні європейські держави виділяють значні кошти і залучають найкращих фахівців до реалізації масштабних культурних проєктів і для розширення своєї присутності в Україні. Тому збільшення кількості культурних ініціатив, програм, днів європейської культури, друкованих і електронних видань, медіапродукту виправдають себе як засіб підвищення інтересу української громадськості до Європи.

Напрями представлення європейської культури в Західній Україні (а це Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Волинська та Рівненська області) визначаються її політико-, економіко-географічним положенням. Водночас важливо, що різні регіони мають різний природно-ресурсний потенціал, різну історію економічного розвитку, різний менталітет населення (Мікула, 2004, с. 60). Одними з учасників євроінтеграційних культурних процесів і творців культурних продуктів у Західній Україні є культурно-дозвілєві центри.

Під культурно-дозвілєвими центрами ми розуміємо різні за формою діяльності заклади культури, що входять до базової мережі закладів культури, зокрема бібліотеки, музеї, галереї, заповідники, виставкові зали, театри, філармонії, концертні організації, мистецькі колективи, кінотеатри, кіно- та відеопрокатні підприємства, об'єднання, палаци і будинки культури, інші клубні заклади, заклади освіти сфери культури, мистецькі школи, студії, парки культури та відпочинку. Саме ці заклади здійснюють левову частку усіх мистецьких виставок, проєктів, акцій та інших культурних заходів, що відбуваються в Україні. Водночас культурна євроінтеграційна політика України потребує єдиної дієвої стратегії, яка дозволила б об'єднати зусилля усіх учасників культурного сектора

для реалізації єдиної мети. Державні структури, бізнес, громадські організації і навчальні заклади, окремі митці і діячі почасти розрізнені, однак, мають об'єднати свої зусилля та налагодити взаємодію.

Однією з традиційних форм співпраці для західноукраїнських культурно-дозвілєвих центрів є Дні культури певної європейської держави та Дні європейських міст. 2018 р. в Ужгороді відбулися Дні Чехії та Словаччини (В Ужгороді розпочалися Дні Чехії та Словаччини), 2019 р. у Львові – День чеської культури (Про культурне співробітництво із зарубіжними країнами у травні 2019 року), 2020 р. – за ініціативи Центру польської культури та європейського діалогу в Івано-Франківську вже вп'яте відбулися Дні польської культури (Дні польської культури), 2021 р. Австрійський культурний форум та Австрійське бюро кооперації у співпраці українськими організаціями провели у Львові мультимедійний VI фестиваль «Весняне різнобарв'я. Дні австрійської культури онлайн» (Весняне різнобарв'я). І це – далеко не весь перелік подібних Днів культури європейських країн, проведених останніми роками в Західній Україні.

Західноукраїнські культурно-дозвілєві центри беруть участь і в таких проєктах, як фестивалі – музичні, театральні, літературні, фестивалі образотворчого мистецтва та ін. Потужним центром таких подій є, безперечно, м. Львів. Львівська філармонія щорічно восени приймає чимало музичних фестивалів. Серед них – Міжнародний фестиваль «Відкриваємо Падезьського», головною ідеєю якого є популяризація польської культури та ознайомлення з репертуаром української музичної скарбниці на найвищому, світовому рівні. 2020 р. вже вдев'яте фестиваль відбувся в змішаному – онлайн-та офлайн-форматах (У Львові відбудеться IX Міжнародний фестиваль «Відкриваємо Падезьського»). Це також фестиваль музичного мистецтва «Віртуози», який 2021 р. відзначив свій 40-річний ювілей (Віртуози-2021: повна програма). Неймовірно популярним серед поціновувачів є традиційний Міжнародний джазовий фестиваль «Leopolis Jazz Fest» (колишній «Alfa Jazz Fest»), започаткований 2011 р., який, зазвичай, проходить за участі кількох сот музикантів зі світовим ім'ям з десятків країн світу.

Львівські культурно-дозвілєві центри проводять чимало театральних фестивалів євроінтеграційного спрямування. Започаткований у Львівському академічному театрі ляльок 2015 р. Міжнародний фестиваль театрів ляльок «І люди, і ляльки» щороку приймає учасників

та гостей з різних країн Європи. Не стали винятком й останні роки, коли фестиваль проводився в змішаному форматі (Фестиваль «І люди, і ляльки»). А Львівська громадська організація «Непротоптана стежина», що від 2001 р. ініціює та реалізує проекти у сфері культури, неформальної освіти та інклюзивного мистецтва, 2019 р. провела вже XIV Міжнародний фестиваль особливих театрів «Шлях» (У Львові стартує Міжнародний фестиваль особливих театрів «Шлях»).

Ще одним центром європейської культурної співпраці і фестивального життя є Івано-Франківськ, де традиційно проводяться Міжнародний мистецький фестиваль країн Карпатського регіону «Карпатський простір», що об'єднує сотні театралів та музикантів з європейських країн-учасниць (Міжнародний фестиваль мистецтв «Карпатський простір»), Міжнародний фестиваль ковальського мистецтва «Свято Ковалів – Blacksmith Festival», що започаткований у місті 2003 р. (Матоліч). Серед міжнародних заходів, що проводяться в місті за європейської участі, слід відзначити також Міжнародний фестиваль актуального мистецтва «Porto Franko», який завжди ставав масштабною міжнародною подією (PORTO FRANKO fest). На п'ятому фестивалі 2018 р. на 14 локаціях міста за участі культурно-дозвіллевих закладів було організовано понад 100 акцій візуальної, музичної, театральної, кіно-, літературної та освітньої програм, а в заходах взяли участь близько 250 митців з різних країн світу.

У багатокультурному місті Луцьк у межах реалізації Програми Ради Європи «Інтеркультурні міста», учасниками якої є 126 міст 33 країн, восени відбувається фестиваль «Палітра культур». Представники численних етносів міста — поляки, євреї, кримські татари, чехи, роми — презентують своє автентичне мистецтво, одяг, особливості національної кухні (У Луцьку відбудеться інтеркультурний фестиваль «Палітра культур»).

На Рівненщині щорічно відбувається Міжнародний фестиваль духової музики «Дзвенить оркестрів мідь», участь у якому беруть європейські духові колективи, а організовує його Рівненський обласний центр народної творчості. Наприклад, 2018 р. захід відвідали польські музиканти, у 2019 р. — литовські духові колективи, 2020–2021 рр. фестиваль не проводився через пандемію. Однією із найвідоміших подій, що розпочала свою історію 2007 р. та об'єднала міста Луцьк та Рівне, став фестиваль «Art Jazz».

У фестивалі щороку беруть участь провідні джазові музиканти України та світу (ARTJAZZ).

На Тернопільщині, починаючи з 2006 р., відбувався Міжнародний молодіжний фестиваль духовного співу «Кременецькі хорові вечори «Ave Maria», у якому брали участь хорові колективи з Європи (Кременецькі хорові вечори). Майстри гончарної справи з усього світу долучалися до Міжнародного фестивалю гончарів «Не святі горшки ліплять», що традиційно проводився влітку 2021 р. в Тернополі (Міжнародний фестиваль гончарів «Не святі горшки ліплять»).

Посольства європейських держав, європейські митці активно підтримують проекти та акції, спрямовані на ознайомлення українського глядача з європейським кіномистецтвом. У західноукраїнських містах щороку відбуваються тижні та вечори французького, польського, італійського, британського кіно, функціонує проєкт «Кіноклуб італійської класики», проводиться фестиваль «Нове британське кіно».

Важливим напрямом культурної співпраці України та європейських країн є надання консультативної та прикладної допомоги українським культурно-дозвіллевим центрам, окремим культурним діячам. Ідеться передусім про різноманітні майстер-класи, воркшопи, тренінги, навчальні курси, творчі лабораторії. Активно сприяють міжкультурному обміну та розширенню соціокультурного простору Європейського Союзу та України концерти за участі європейських митців, режисура європейських митців в українських театрах та спільні театральні проєкти, виставки творчих робіт митців різних жанрів, що відбуваються в західноукраїнських містах. Міжкультурному європейсько-українському обміну сприяє і проведення міжнародних конференцій, конгресів, семінарів, форумів, які стосуються культурної сфери й відбуваються за участі культурно-дозвіллевих центрів Західної України.

Висновки. Отже, головним організатором міжнародної культурної взаємодії є Міністерство культури та інформаційної політики України, крім нього в міжкультурній співпраці України і європейських країн беруть активну участь і різні культурно-дозвіллеві центри, зокрема й Західної України. Вони є одними з основних суб'єктів процесу культурного розвитку країни, без яких неможливе досягнення стратегічних цілей розвитку України у сфері культури. Серед заходів, які сприяють європейській інтеграції України, можна виокремити міжнародні

фестивалі різного спрямування за участі європейських представників, виставки, концерти, тематичні заходи та події, майстер-класи, воркшопи, тренінги, навчальні курси, творчі лабораторії, наукову співпрацю — конференції, форуми, семінари. Щодо подальших перспектив культурної співпраці західноукраїнських культурно-дозвіллевих центрів з європейськими країнами слід назвати доцільність стратегічного планування та розробки нових інноваційних культурних проєктів. Бажано також звернути увагу на відсутність комплексної системи моніторингу та аналізу результатів діяльності органів місцевого самоврядування Західної України у галузі міжнародного культурного співробітництва й необхідність подальшого покращення практичної реалізації співпраці України та європейських країн у культурній площині.

Список посилань

- Беленький, П., Мікула, Н. (2001). *Зовнішньоекономічна діяльність регіонів. Регіональна політика: методологія, методи, практика*: монографія. НАН України. ІРД.
- В Ужгороді розпочалися Дні Чехії та Словаччини. <https://day.kyiv.ua/uk/news/120318-v-uzhgorodi-rozpochalysya-dni-chehiyi-ta-slovachchynu>
- Весняне різнобарв'я. Дні австрійської культури онлайн. <https://lviv.vgorode.ua/event/festyvaly/a1158645-vesnjane-riznobarvja-dni-avstrijskoj-kulturi-onlajn>
- Віртуози-2021: повна програма. <https://philharmonia.lviv.ua/concerts/virtuosos-2021-full-program>
- Дні польської культури. <https://www.mvk.if.ua/anons/53316>
- Єрмолаєв, А. В., Парахонський, Б. О., Яворська, Г. М., Резнікова, О. О. [та ін.]. (2012). *Європейський проєкт та Україна*: монографія. НІСД.
- Зайцев, М. (2007). Європейський вибір України як проблема соціокультурної інтеграції (до постановки проблеми). *Нова парадигма*. (Вип. 65. Ч. 1, с. 168–173). Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Кременецькі хорові вечори. <https://irp.te.ua/kremenetski-horovi-vechory-ave-maria/>
- Матоліч, І. Я. *Тенденції розвитку ковальського мистецтва (за підсумками Міжнародного фестивалю «Свято ковалів», м. Івано-Франківськ)*. <http://artdesign.knutd.edu.ua/art-and-design-10-2020-6/>
- Міжнародний фестиваль гончарів «Не святі горшки ліплять». <https://moemisto.ua/te/festival-gonchariv-u-ternopoli-61910.html>
- Міжнародний фестиваль мистецтв «Карпатський простір». <https://carpathian-space.info/information/>
- Мікула, Н. (2004). *Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво*: монографія. ІРД НАН України.
- Про культурне співробітництво із зарубіжними країнами у травні 2019 року: (оглядова довідка за матеріалами преси, інтернету та неопублікованими документами). (2019). Вип. 6/3. https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Culture_spivrobotnitstvo_Ukraini/2019/Spiv06.pdf
- Стрільчук, В. В. (2015). *Україна — Польща: транскордонне співробітництво у культурній сфері (90-ті роки ХХ — початок ХІ століття)*. [Дис. ... канд. іст. наук. Луцьк]. https://shron1.chtyvo.org.ua/Strilchuk_Vitalii/Ukraina_Polscha_transkordonne_spivrobotnytstvo_u_kulturnii_sferi_90-ti_roky_KhKh_pochatok_KhKhI_s.pdf?PHPSESSID=834eaqcm5csod4m1bhj1kgj1
- У Луцьку відбудеться інтеркультурний фестиваль «Палітра культур». <https://www.lutskrada.gov.ua/publications/u-lutsku-vidbudetsia-interkulturniy-festyval-palitra-kultur>
- У Львові відбудеться ІХ Міжнародний фестиваль «Відкриваємо Падеревського». https://zaxid.net/u_lvovi_vidbudetsya_ix_mizhnarodniy-festival_vidkrivayemo_paderevskogo_n1510058
- У Львові стартує Міжнародний фестиваль особливих театрів «Шлях». <http://nruc.gov.ua/news.html?newsID=90777>
- Фестиваль «І люди, і ляльки». <http://puppet.lviv.ua/festival.html>
- ARTJAZZ. Офіційна сторінка фестивалю. <http://artjazz.info/>
- PORTO FRANKO fest. <https://www.facebook.com/PORTOFRANKOfest/>

References

- ARTJAZZ. *Official page of the festival*. <http://artjazz.info/>. [In Ukrainian].
- Bielienkyi, P., Mikula, N. (2001). *Foreign economic activity of regions. Regional policy: methodology, methods, practice: monograph*. NAS of Ukraine. IRR. [In Ukrainian].
- Carpathian Space International Arts Festival. <https://carpathian-space.info/information/> [In Ukrainian].
- Days of Polish culture. <https://www.mvk.if.ua/anons/53316> [In Ukrainian].
- Festival “Both people and dolls”. <http://puppet.lviv.ua/festival.html> [In Ukrainian].
- International Festival of Potters “Not holy pots sculpt”. <https://moemisto.ua/te/festival-gonchariv-u-ternopoli-61910.html> [In Ukrainian].
- Kremenets choral evenings. <https://irp.te.ua/kremenetski-horovi-vechory-ave-maria/> [In Ukrainian].
- Matolich, I. Ya. *Trends in the development of blacksmithing (based on the results of the International Festival “Feast of Blacksmiths”, Ivano-Frankivsk)*. <http://artdesign.knutd.edu.ua/art-and-design-10-2020-6/> [In Ukrainian].
- Mikula, N. (2004). *Interterritorial and cross-border cooperation: a monograph*. NASU Regional Research Institute. [In Ukrainian].
- On cultural cooperation with foreign countries in May 2019: (review of the press, the Internet

- and unpublished documents). (2019). Issue 6/3. https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Culture_spivrobotnistvo_Ukraini/2019/Spiv06.pdf [In Ukrainian].
- PORTO FRANKO fest.* <https://www.facebook.com/PORTOFRANKOfest/> [In Ukrainian].
- Spring colors. Days of Austrian culture online.* <https://lviv.vgorode.ua/event/festyvaly/a1158645-vesnjane-riznobarvja-dni-avstrijskoji-kulturi-onlajn> [In Ukrainian].
- Strilchuk, V. V. (2015). *Ukraine — Poland: cross-border cooperation in the cultural sphere (90s of the XX — beginning of the XI century)*. [Thesis of the Candidate of Historical Sciences. Lutsk]. https://shron1.chtyvo.org.ua/Strilchuk_Vitalii/Ukraina_Polscha_transkordonne_spivrobotnytstvo_u_kulturnii_sferi_90-ti_roky_KhKh_pochatok_KhKhI_s.pdf?PHPSESSID=834eaqcm5csod4m1bhj1kgj1. [In Ukrainian].
- The Days of the Czech Republic and Slovakia have started in Uzhhorod.* <https://day.kyiv.ua/uk/news/120318-v-uzhgorodi-rozpochalysya-dni-chehiyi-ta-slovachchyny> [In Ukrainian].
- The intercultural festival “Palette of Cultures” will take place in Lutsk.* <https://www.lutskrada.gov.ua/publications/u-lutsku-vidbudetsia-interkulturnyi-festyval-palitra-kultur> [In Ukrainian].
- The International Festival of Special Theaters “Way” starts in Lviv.* <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=90777> [In Ukrainian].
- The IX International Festival “Discovering Paderevsky” will take place in Lviv.* https://zaxid.net/u_lvovi_vidbudetsya_ix_mizhnarodniy_festival_vidkrivayemo_paderevskogo_n1510058 [In Ukrainian].
- Virtuosos-2021: full program.* <https://philharmonia.lviv.ua/concerts/virtuosos-2021-full-program> [In Ukrainian].
- Yermolaiev, A. V., Parakhonskyi, B. O., Yavorska, H. M., Reznikova, O. O. [et al.]. (2012). *European project and Ukraine: monograph*. NISD. [In Ukrainian].
- Zaitsev, M. (2007). European choice of Ukraine as a problem of socio-cultural integration (before the problem is posed). *Nova paradyhma*. (Issue 65. P. 1, pp. 168–173). Publishing house of M. P. Drahomanov National Pedagogical University. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 22.12.2021